

陈 践

[文章编号] 1002-557(X)(2016)03-0005-06

赤松德赞(755—797年)时期,武将恩兰·达札路恭于公元763年曾引劲旅至京师长安,长安陷,唐帝

P. T. 1283号文书第67段,即藏文第429—433行:ཅུ་ན་རེ།.....ནོར་བཙུ་བ་ཅེ་མཆོས། ལུ་ན་རེ། དེ་ནམ་པ་ལྟ་ཡང་དེ། གཅིག་ནི། རོན་ཐོན་གྱི་རྩ་ལུགས་ཆོས་པའོ། གཉིས་ནི། རོན་ཐོན་གྱི་ལུགས་ཆོས་པའོ། གཞིན་ནི། རོན་ཐོན་གྱི་ལུགས་ཆོས་པའོ། བཞིན་ནི། རོན་ཐོན་གྱི་ཆོང་བྱེད་པའོ། ལྷན་ནི་རྩ་(རོན་) ཐོན་གྱི་ཞིང་ཆ་པའོ།^①说的是“致富五法”,我们曾将致富第一法直译为:“给别人面子(别人就会相帮自己)”,显然是不确切的,现改译为:“突出地(为社稷)立战功,突出地发展牲畜,突出地当好臣仆,突出地买卖行商,突出地耕种田地。”吐蕃时期,战争是最重要的头等大事,为鼓励士兵奋勇前进,侵占唐朝周边其他少数民族城池,赞普必给立战功者以重赏,重赏的内容不仅仅是物质,还有官位及象征官位的告身,这样既光宗耀祖,又子孙受禄,比起其他4种致富途径强多了。但也应看到为“社稷立战功”是要用生命作代价去争取的,不像其他4种致富途径以勤劳努力争取就可得。“立战功”致富反映了吐蕃时期的真实情况。

7、རིང་ལུགས། 为首者

吐蕃时期三大文献中均出现过རིང་ལུགས།一词,特别在经济文书,如契约、诉讼文书中,几乎都有“找རིང་ལུགས།调解”之词语,而རིང་ལུགས།在当今藏语中为“主义”之意,连目不识丁的老妇人也会说:ལྷོ་ཆོག་མཁའ་རིང་ལུགས་ཡག་པོ་.....འདུག(社会主义好!)那么,当今之རིང་ལུགས།(主义)与吐蕃文献中的རིང་ལུགས།是同一个词吗?它们之间有何联系?如何演变?这确实是一个很有趣而有意义的问题。我们从三类文献中出现རིང་ལུགས།一词的前后文分析,它是“为首者”之意,各行各业都有为首者,在地方上为长老、头人、地方长官一类人物,有权处理一些小的民事纠纷,在寺庙则为“堪布”。为了准确表达词意,རིང་ལུགས།(为首者)前面可以加不同的定语,如:མོ་ཉ་རིང་ལུགས།首席使者,P. T. 1081号第10行གཙོ་དབྱེད་གི་རིང་ལུགས།大理法司,P. T. 1203号第8行ཕྱང་འབྲེགས་རིང་ལུགས།收租粮长官,P. T. 997号第7行འབངས་དང་དཀོན་ཆུང་ཐང་འདེབས་པའི་རིང་ལུགས། 登录寺户、信财、粮食于精册之长官,碑文བཙམ་ལྷན་འདས་ཀྱི་རིང་ལུགས་ཉག་ཏུ་བསྐྱེད། འཛམ་ལྷན་འདས་ཀྱི་རིང་ལུགས་བྱེད་པའི་ནམས།.....^②常委派世尊之教法堪布,充任世尊之教法堪布们.....

随着社会的崩溃,原有的职官制度、部落制度以及民俗乡约都起了很大变化,这些变化必然要反映到语言的词汇中来,更主要是语言精密化的结果。显然,རིང་ལུགས།作“为首者”解释的这层意义被其他同义词排挤和取代了。同时,由表示指人的“为首者”意义转变成与“为首者”相关的抽象名词“理论、体系”,如《西藏王臣记》115页4行:ཇི་བཙུན་གཤམ་ཐོག་ཆེན་པོའི་རིང་ལུགས་གསལ་བར་བྱེད་པའི་བཙུན་བཙམ་^③《阐明宇妥大尊者医宗要论》,此处的རིང་ལུགས།即为“理论”之意。也就是说,藏文古文献中之རིང་ལུགས།已演变“理论”。但རིང་ལུགས།怎么又转变为“主义”的呢?据格桑居冕先生解释:1949年9月召开全国政治协商会议翻译《共同纲领》时,对“新民主主义”、“社会主义”诸词,有的大师主张把“主义”翻译成རིང་ལུགས།,意即“自己的规则、制度”;有的主张翻译成རིང་ལུགས།,即用后宏期典籍中表示“理论、体系”的意义引申为“主义”,后来,取得了共识,用རིང་ལུགས།来翻译“主义”。如今,རིང་ལུགས།一词人人会说会用,就是“主义”嘛,但在吐蕃时期,该词语确实应作“为首者”解释,后来转变为“为首者的理论、思想体系”,现代,又用来翻译新词“主义”。显然,在演变过程中它们之间是有着内在的联系。

8、ཆབ་སྲིད། 社稷,联姻

ཆབ་སྲིད།在《藏汉大辞典》中解读为“政治”,但在吐蕃藏文文献中有两个义项,一为社稷,一为联姻。

古书载,社稷就是国家。又可引申为国政、政权、政令之意。《唐蕃会盟碑》正面汉藏对照盟文左侧汉文第1行“舅甥二主商议社稷如一”,第3行“今社稷叶同如一”。正面右侧藏文对译为:དབཅན་འདུན་གཉིས། ཆབ་སྲིད་གཅིག་དུ་མཉམ་ནས།和ད་ཆབ་སྲིད་གཅིག་ཅིང་།也就是说,碑文将汉文“社稷”译为藏文ཆབ་སྲིད།,这是当时国家级盟文的古词古译。背面第23—24行载:ཆབ་སྲིད་གཅིག་དུ་མཉམ་ནས།.....这是指松赞干布与唐太宗(626—649在位)商议社稷如一,于贞观年(461)迎娶文成公主至赞普牙帐。第25—28行载:ཕྱིས་འཕུལ་གྱི་ན་བཙན་པོ་ཞི་ཤིན་ཏེ་གཙུག་འཇན་དང་བྱ་ཇི་མཁ་.....

① 王尧、陈践:《敦煌吐蕃文书论文集》,藏文部分第274页。

② 王尧:《吐蕃金石录》,藏文157、158页,汉文161页。

③ 五世达赖喇嘛:《西藏王臣记》(藏文),民族出版社,1981年。

ལང་ཁའི་འགན་ཤིང་བྱ་ན་ཤིན་བྱ་དྲུག་ཏེ་གཉིས། ཆབ་སྲིད་གཅིག་བྱ་མཉམ་ཏེ། གཉིན་བཞེགས་ནས། ཞིང་ལུང་གི་ཁོ་ལ་ཀྲིམ་ཤིང་གོང་ཚོ། བཅན་པོའི་ཁབ་བྱ་བྱངས་ནས།……汉译文:此后,圣神赞普弃隶缩赞与唐主三郎开元圣文神武皇帝商议社稷如一,更续姻好,景龙之岁,复迎取金城公主至赞普牙帐……

上述碑文有一疑点,即金城公主是唐中宗景龙四年(710)降嫁吐蕃赞普弃隶缩赞的,李隆基(昵称三郎 ཁམ་ལང་།)此时为中书省之中书令,尚未登基,他是712年登基为王的,开元圣文神武皇帝是群臣于739年给他上的尊号,为什么要将后来的历史搬至前面?吐蕃人不知情吗?非也,笔者的分析是:1、唐中宗在位时间短暂无为,重大决策屡屡要问掌握实权的李隆基,“三郎同意否?”在降嫁金城公主一事上,三郎可能起了决定性的作用。2、金城公主与唐玄宗(李隆基)关系密切,写信时自称“奴奴”(即妹妹),金城公主为吐蕃人请《诗经》《毛诗》《礼记》和《文选》等汉文经典各一部,三郎皆有求必应,尽管当时有大臣反对他这样做。3、吐蕃迎婚使至长安时,唐中宗命驸马杨慎交等与吐蕃使打马球(又叫“波罗球”)。三郎当时是“马球队队长”,他“东西驱突,风回电激,所向无敌,吐蕃攻不获施”(《封氏闻见记》卷6“打球”条)。这项活动让吐蕃人感到唐朝和亲的诚意及三郎对吐蕃的情意。4、唐玄宗在位时间最长,达45年之久,开元、天宝年间是唐朝的鼎盛时期,威名远扬,碑文上刻上他的大名光彩、气派,反映吐蕃人既讲情义,又要面子。因此在敦煌藏文文书诗歌和占卜文书中,尽管年代不相吻合,好事、要事总是要写在三郎的名下,比如,堀都松时期,噶尔家族被灭,其子孙投唐是在武则天掌政时期(699)。《通鉴》206“圣历二年(699)四月”条云:“赞婆(噶尔之子)帅所部千余人来降……太后以赞婆为特进归德王。饮陵子弓仁(即莽布支)力所统吐谷浑七千帐来降,拜左玉铃卫将军,酒泉郡公。”但在《敦煌本吐蕃历史文书》P.T.1287号第529行载:噶尔家族被赞普剿灭,噶尔孙莽布支率部投唐时唱道:“余之属官长上,是唐王三郎,逃亡者之故乡是大唐。”另外,在IOL Tib J 742号“金钱神课判词”第1—2行:གན་དང་པོ་གོང་ཚེ་འབྲུལ་བྱིས། གུཅག་ལག་དང་། གུཅག་ལག་མང་པོ་ཞིག་མདྲོང་བལྟུས་ཟྱེ། གཏན་ལ་ཁབ་བ། འབྲུལ་བྱི་ལྷ་རྒྱལ་པོ་ལི་བསམ་བླང་གིས་ཆེབ་གོང་ནས་བྱགས་རིང་ནས་མ་འདི་གཏན་ལ་ཁབ་པ་ལགས་སོ། 神子孔子,将道与众多经典汇集定夺;圣神国王李三郎(李隆基)于坐骑上久思后定下卦辞。孔子与李隆基相隔上千年,孔子是公元前的圣人,根据传统说法,孔子作《十翼》,即10篇解释《周易》古经的文字。而唐玄宗李隆基是唐朝8世纪(712—756)的皇帝,卦辞开头写上二位大名,是为了显示该卦辞权威、正宗、灵验。显然,《唐蕃会盟碑》上镌刻三郎尊号是“明知故误”,用心良苦。

《敦煌本吐蕃历史文书》也多次出现 ཆབ་སྲིད་ 一词,其词义为社稷之扩大义——“政权、政令”。如P.T.1287号第331—335行阐述堀都松将噶尔家族治罪后之政权:ཕྱག་ན་ཆབ་སྲིད་ཕྱིན་བས་ཀྱང་མཐོ།……ཡུལ་ཕྱག་པོ་བཅས་ཟྱེ་ཆབ་སྲིད་ཞེགས་པ་མང་པོ་ནི་འདི་ནི་དྲུག་མ་གཞིགས། བྱང་གི་འོག་དྲུ་འཇང་ལ་ཆབ་སྲིད་མཛད་དེ་ཕྱ་དཀར་པོ་བྱུང་ལག་ལོ།……①手握政权比往昔更牢固……征服富庶地域,行诸多善政文中未及细载。后,又推行政令及于南诏,让白蛮来贡赋税……第346—347行:འཇང་གི་རྒྱལ་པོ་བོད་བྱི་འབངས་ལྷ་བཞེས་པས། ལྷ་འོ་ཆབ་སྲིད་ལ་ཡང་ཤིན་དྲུ་དམའ་ཞིང་……②以南诏王降归吐蕃为民之故,唐廷政权大为低落……。

P.T.1082号第5行:ཐུང་ནས་ཡང་བཀའ་ཚལ་ན། ཆབ་སྲིད་གི་བཀའ་མཆོད་ཅི་ཡང་ཕྱི་གདའ།③上方来令,并无关于社稷大事者。
P.T.1132号第5行:ཆབ་སྲིད་ཚེ་ཞིང་དབྱུགས་བཅན།④社稷永存,权势力坚固。

ཆབ་སྲིད་ 第二个义项为联姻。如IOL Tib J 750号第50行:བཅན་མོ་ བྱི་མོ་ཉེངས་ དགས་ ཡུལ་དུ་ཆབ་ སྲིད་ལ་གཤེགས་པར་ཁོ་ཆེག་ ⑤此年,赞蒙媚媚嫁与达布王为妃。P.T.1287号第399行:བཅན་མོ་སང་མར་ཀར། འིག་ཐྱི་རྒྱལ་ཆབ་སྲིད་ལ་གཤེགས་སོ།⑥赞蒙赛玛噶降嫁(象雄王)李迷甲为王妃。

① 王尧、陈践:《敦煌本吐蕃历史文书》,民族出版社,1992年,第53页。

② 同上,第54页。

③ 王尧、陈践:《敦煌本藏文文献》(藏文),第98页。

④ 同上,第102页。

⑤ 王尧、陈践:《敦煌本吐蕃历史文书》,第17页。

⑥ 同上,第57页。

9、ཉམས་ལས་བཅད་པ། 残虐(无辜)或(无辜)残杀

《泰誓下》原文:作威杀戮,毒痛四海。汉译藏:འདི་ལྟར་མ་ཉམས་པར་ཉམས་ལས་བཅད་པ། གན་མ་མཐུ་འག་རྩལ་པར་བྱས་སོ།^①
(P.T.986第47—48行)藏译汉:如此残虐无辜之事,遍于天下。(第72页)

《泰誓下》原文:独夫受,洪惟作威,乃汝世仇。汉译藏:རིལ་ ཐུལ་པོའི་སྤྱད་ལམ་ལས་ནི། འགལ་བར་སྤྱད་ཅིང་། ཕྱི་མང་པོ་ཉམས་ལས་བཅད་པས། ཆེར་བས་ཀྱི་མཐོན་དུ་བྱར་རྟོ།^② (P.T.986第55—56行)藏译汉:今纣王行为违背王道,任意残虐众人,已成吾等世仇。(第72页)

汉译藏:ཕྱི་ནང་འདྲ་བར་བརྩན་སྤྱི་དག་ཕྱིར་ཅིང་། ལབངས་ཉམས་ལས་བཅད་པས།^③ (P.T.986第83行)藏译汉:邦家内外,施行奸诈,恣意残虐生民。(第74页)ལབངས་མ་ཉམས་པར་ཉམས་ལས་བཅད་པ།^④ (P.T.986第9行)无辜百姓被任意残杀。(第69页) ཕྱི་མང་པོ་དང་མཐོན་པ་ལ། འབངས་ཉམས་ལས་བཅད་པ།^⑤ (P.T.986第36行)(纣)与众多生民结怨,恣意虐百姓。

由此可见,碑文《谐拉康碑甲》第35—37行中的ཉམས་ལས་བཅད་པ།不应译为“听从谗言”,而应是“遭残虐”:གཞན་གྱིས་མནར་རྟེན་ ཉམས་ལས་ཆད་ན། རྒྱ་ནུ་ཐུ་ནས་མཇུ་པ་ཆ། ཉམས་ལས་བཅད་པ་མ་ཡིན་ན། འཕྲ་མ་ཕྱི་གསུན། ཉམས་ལས་ཕྱི་གཅད་པ་ཆ།^⑥因此现改译为:若为他人迫害,或遭残虐,均由王延作主保护。设或有罪不实,则不听信离间,不使遭残虐。

词汇是社会的一面镜子,它随着社会制度、社会生产的变化而变化。奴隶社会,有“奴隶主”和“奴隶”之词;封建社会有“地主”、“佃户”之词;信息化时代有“电脑”、“上网”之词。吐蕃时期,有བཅད་པ།(赞普)、ཕྱ་གལ་བཅས་པ།(整事大相)、ཇེ་སྐལ།(王差、王事、王业)、ལྟ་བལ།(蛮貊)诸词。其时,战争频繁,为了鼓舞士气,对立战功者厚奖,意义重大,故有རྩ་འཕེལ་པ།之词。赞普是天子、神子,他的指令就是法律,他认为你背叛,就可以无辜虐杀,不允许申辩,因此,才会有ཉམས་ལས་བཅད་པ།残虐(无辜)或(无辜残杀)、冤狱。随着吐蕃社会崩溃,རྩ་འཕེལ་པ།“为社稷立战功”的几率消失了;同样,ཉམས་ལས་བཅད་པ།“无辜虐杀”也不行了,这种王者霸权自然就不存在了。

[本文责任编辑 黄维忠]

[作者简介] 陈践,女,中央民族大学藏学院教授,已退休。(北京 100081)

① 王尧、陈践:《敦煌本藏文文献》(藏文),第118页。

② 同上,第119页。

③ 同上,第121页。

④ 同上,第114页。

⑤ 同上,第117页。

⑥ 王尧:《吐蕃金石录》,第111页。